

düddüvle Ferâmerz, Tuğrul b. Muhammed, Tuğrul'un başveziri Kivâmüddin Ebû'l-Kâsım, Ebû Mansûr el-Abbâdî ve Abdurrahman Tugayürek gibi devlet adamları onun övdüğü ve himayelerini gördüğü kişiler arasında zikredilebilir.

İmâdî'nin 4000 beyit ihtiva ettiği belirtilen divanındaki şiirlerinin çoğu günümüze ulaşmamıştır. Elde bulunan divanın dört nüshasından üçü British Museum'da (MS, Or., nr. 298, 3386, 3500), biri de Ali-garh Üniversitesi yazmalar bölümündedir (nr. 891.5511/83). En çok şiir ihtiva eden British Museum'daki nüshasında (Ms., Or., nr. 3500) 1734 beyit bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râvendî, *Râhatü's-şudûr*, s. 209-212; Avfî, *Lübâb*, II, 257-267; Emin Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm* (nşr. Cevâd Fâdîl), Tahran 1341 hş./1962, III, 23-31; Lutf Ali Beg, *Âteşkede*, Bombay 1277/1860, s. 118, 220-229; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşahâ*, Tahran 1284, s. 350-352; Bedî-üzzaman Fîrûzanfer, *Sûhan ü Sûhanverân*, Tahran 1308 hş./1929, II, 166-186; Safâ, *Edebîyyât*, II, 743-750; Nefîsî, *Târîh-i Nazm u Nesr*, I, 82-83; Rypka, *HIL*, s. 113; Mohammad Shamon Israeli, "Imadi: His Lifetimes and Works", *IC*, XXXIV/1 (1966), s. 176-194; a.mlf., "Imâdî", *Eİ²* (Fr.), III, 1190.

MÜRSEL ÖZTÜRK

İMÂDŞÂHİLER

1484-1572 yılları arasında
Güney Hindistan'da Berâr bölgesinde
hüküm süren bir hânedan.

Hindû iken ihtidâ eden Deryâ Han tarafından kurulmuştur. 1423'te Berâr'daki Behmenî kuvvetlerince esir alınan Deryâ Han, bir süre sonra Behmenîler'in güvenini kazanarak önce Berâr Valisi Hân-ı Cihân'ın muhafızı oldu ve devlet hizmetinde önemli görevlere yükseldi. Hân-ı Cihân'ın ölümünün ardından Vezir Mahmûd-ı Gâvân'ın delâletiyle Sultan II. Muhammed tarafından kendisine "İmâdülmülk" unvanı verildi. 1471'de Berâr'a vali olarak tayin edilen İmâdülmülk, Virakaz'a sefer düzenleyerek burayı ele geçirdi. 1472 yılında Mahmûd-ı Gâvân ve Yûsuf Âdilşah ile birlikte Belgâm seferine katıldı. Mahmûd-ı Gâvân'ın 1481'de ihanet suçlamasıyla idam edilmesinden sonra Sultan II. Mahmud Şah zamanında vezirlik makamına getirildi (1482). Büyük oğlu Alâeddin de onun yerine Berâr valiliğine tayin edildi.

Sultan Mahmud Şah, bir müddet sonra İmâdülmülk ve diğer bir veziri olan Nizâmülmülk'ten kurtulmak istedi. İki vezir, sultanın kendileri hakkındaki kötü niyeti-

ni öğrenince kaçmak zorunda kaldı. İmâdülmülk Berâr'a dönüp 1484'te bağımsızlığını ilân etti; adına sikke bastırdı. Aynı yıl ölen İmâdülmülk'ün yerine oğlu Alâeddin geçti. Alâeddin, uzun süren saltanat döneminde komşuları olan diğer müslüman sultanlıklarla barış içinde yaşamaya çalıştıysa da bazan savaş kaçınılmaz oldu. Mâhâr ve Râmgir kalelerini elinden alan Nizamşâhîler'le giriştiği savaşlarda başarısız olması üzerine Gucerât Sultanı Bahadır Şah'ı yardıma çağıran Alâeddin (1528), Bahadır Şah'ın hâkimiyetini kabul ederek hem topraklarını kurtardı, hem de onu Nizamşâhîler'e karşı kışkırtarak intikam almak istedi. Burhan Nizamşah, Bahadır Şah karşısında mağlûp oldu (1530). Alâeddin 1532'de ölünce yerine büyük oğlu Deryâ İmâdşah geçti. İmâdşah iyi bir siyasetçiydi; Bîcâpûr Sultanı İsmâil Âdilşah'ın kız kardeşiyle evlenerek iki sultanlık arasında akrabalık bağı kurdu. Sultan İbrâhim, Nizamşâhîler'in Bîcâpûr'a saldırması üzerine (1542) Deryâ Han'dan yardım istedi. Âdilşâhî ve İmâdşâhî kuvvetleri ortak hareket ederek Nizamşâhîler'i geri püskürttü. Bu gelişme İmâdşâhîler'in nüfuz ve itibarını arttırdı. Deryâ Han 1561'de ölünce oğlu Burhan İmâdülmülk henüz üç yaşında olduğundan yönetim fiilen Vezir Tufâl Han'ın eline geçti. Sultanın çocuk olmasını fırsat bilen Nizamşâhîler'den Murtazâ ile Ali Âdilşah Berâr topraklarını işgal ederek yağmaladılar (1565). Ardından Berâr, Handeş Emîri Mirân Muhammed Şah tarafından işgal edildi. Bir süre sonra İmâdşâhî kuvvetleri toparlanarak Handeş güçlerini mağlûp ettiler. Berâr, 1572'de bir defa daha Nizamşâhîler tarafından ilhak edilmek istendi. Vezir Tufâl Han bunun üzerine Bâbürlü Sultanı Ekber Şah'tan yardım talep etti. Murtazâ, Şah Ekber'in uyarısına rağmen Berâr topraklarına girdi. Böylece İmâdşâhî hânedanlığı sona ermiş oldu. Vezir Tufâl Han ile Sultan Burhan İmâdülmülk daha sonra hapsedildikleri kalede öldürüldüler (1574). Deryâ İmâdülmülk'ün oğlu olduğunu söyleyen Fîrûz adlı bir kişi taht iddiasıyla ortaya çıkıp Nizamşâhîler'e karşı direndiyse de başarılı olamadı.

Yöneticilerinin ilim ve sanata karşı ilgisizliği yüzünden dönemin tarihçileri bölge tarihine pek önem vermemişlerdir. Bu sebeple İmâdşâhîler Hindistan'da kurulan müslüman sultanlıklar arasında en az bilinenlerden biridir. İmâdşâhîler döneminde mimari ve şehircilik alanlarında kaliteli eserler verilememiştir. Etrafı Şîî devletleriyle kuşatılmış tek Sünnî sultanlık

olmasının İmâdşâhîler'in az bilinmesine yol açan bir başka unsur olduğu söylenebilir. İran kökenli ilim adamları ve sanat-kârlar çevredeki diğer sultanlıklarda itibar görürken İmâdşâhîler onlarla ilgilenmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Azîzullah et-Tabâtâbâî, *Burhân-ı Me'âsir*, Delhi 1355/1936, s. 16, 20, 109, 119, 123, 135, 150-154, 160, 164, 236-240, 243-251, 270-273, 298-302, 317-320, 326-327, 357, 379, 399-402, 434-437, 457-474; İskender b. Muhammed Mancû, *Mir'ât-ı İskenderî* (nşr. S. C. Misra - M. L. Rahman), Baroda 1961, s. 268-275; Firishta, *Gulshan-i İbrâhîm: History of the Rise of the Mahomedan Power in India till the Year A. D. 1612* (trc. J. Briggs), Bombay 1829, II, 488, 502, 516-517, 525-528, 536, 539, 548-549; III, 15, 18, 26-31, 46, 52, 54, 59-60, 64-68, 90-93 vd.; Gulâm İmam Han, *Târîh-i Reşîdüddin Hânî*, Haydarâbâd 1282/1865, s. 187-189, 192-193, 204, 213-214; A. S. Bazmee Ansari, "Imâd Shâhi", *Eİ²* (İng.), III, 1159-1161.

A. S. BAZMEE ANSARI

İMÂDÜ'L-İSLÂM

(عماد الإسلام)

Abdurrahman b. Yûsuf Aksarâyî
(ö. 950/1543'ten sonra)
tarafından kaleme alınan
Türkçe ilmiyal.

Hayatı hakkında çok az bilgi bulunabilen Abdurrahman b. Yûsuf Aksaray'da yetişmiştir. *Osmanlı Müellifleri*'nde 800 (1398) yılı âlimlerinden gösterilmekle birlikte (I, 265) *İmâdü'l-İslâm*'ın bazı nüshalarında eserin tamamlanma tarihi 950 (1543) olarak kaydedildiğine göre (MÜİF Ktp., Ali Rıza Haksess, nr. 202, Yazmalar, nr. 92; krş. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1165) vefatı bu tarihten sonra olmalıdır. Aksarâyî kitabının mukaddimesinde, Mevlânâ Abdülâzîz Fârisî'nin '*Umdetü'l-İslâm* adlı Farsça kitabını halk için yazmayı tasarladığı ilmiyale uygun bulduğunu belirtmektedir. İlmihali Türkçe'ye çevirirken diğer kaynaklardan yararlanarak yaptığı ilâveler onu tercüme-telif karışımı yeni bir eser haline getirmiştir. Müellif, yadırganacağı endişesiyle eserin girişinde dil konusunu üzerinde de durmuş, peygamberlerin, ümmetlerine kendi dilleriyle hitap ettiklerine dair âyetten hareketle (İbrâhîm 14/4) Türkçe konuşan halk için Türkçe kitaplar yazılmasının gereğine dikkat çekmiştir.

İmâdü'l-İslâm inanç, ibadet ve ahlâk konularından oluşur. Eserin başında, dönemin dinî ve içtimâî özelliklerini yansıtan nitelikte bilgiler içeren iman, küfür ve

elfâz-ı küfür konularının yanı sıra Kafda-ğrı'na dair bazı asılsız nakiller de aktarılır. İbadetlere ilişkin bölümde konular ayrıntılı biçimde anlatılır. Burada özellikle namaz ve orucun faziletleri, müstehapları, mekruhlarına ve nâfile ibadetlere ayrılan kısımla bunlara uymanın önemine yapılan vurgu dikkat çeker; hatta nâfile ibadetlerin faziletlerine verilen değerin farzları gölgede bıraktığı söylenebilir. Müellif, 'Umdetü'l-İslâm'da yer almayan birçok nâfile namazı kitabına eklediğini belirtir. İbadetlere teşvik amacının öne çıktığı eserde hadis olarak nakledilen bazı rivayetlerin zayıf veya uydurma olduğu görülür (a.g.e., II, 1165). Aynı zamanda bir dua mecmuasını andırarak şekilde hemen her konuya dair dualar zikredildikten sonra bunların mükâfatı abartılarak anlatılır. İbadetler bahsinin tamamlanmasıyla 'Umdetü'l-İslâm'ın tercümesi de sona erer. Eserin geri kalan kısmı Abdurrahman Aksarâyî'nin telifi olup burada insanlar arasındaki haklar ve görevler, görgü kuralları, âhiret hayatı, özellikle kıyametin kopması, cennet ve cehennem gibi konulara yer verilir.

Kitabın sonunda 'Umdetü'l-İslâm'a ait yetmiş üç, İmâdû'l-İslâm'a ait elli altı kaynağın bir liste halinde verilmesi, eserin Türkçe yazılmasından dolayı eleştirilme endişesine karşı savunma ihtiyacının duyulması ve bunun o dönemin din diline ilişkin anlayışı yansıtmayı, daha sonra kaleme alınan ilmi hallere nisbetle konuların dağınık olması, ayrıca Hanefîler'e yönelik bir kitap olmasına rağmen diğer mezheplerin kaynaklarına da başvurulması ilmi halin dikkat çeken özellikleri arasında sayılabilir.

İmâdû'l-İslâm'ın yetmişten fazla nüshası tesbit edilmiştir (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2740, Lâleli, nr. 1102; Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 25398). Harekeli olarak taşbaskıları yapılan eser (İstanbul 1290; İstanbul, ts.), *İslâm'ın Temel Kitabı Büyük İslâm İlmihali* adıyla M. Rahmi tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1976).

BİBLİYOGRAFYA :

Abdurrahman b. Yûsuf Aksarâyî, *İmâdû'l-İslâm*, MÜİF Ktp., Ali Rıza Haksess, nr. 202; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1165; *Osmanlı Müellifleri*, I, 265; Karatay, *Türkçe Basmalar*, I, 6; Recep Cici, *Kuruluşun Fatih Devrinin Sonuna Kadar Osmanlılarda Fıkıh Çalışmaları* (doktora tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 162; Hatice Kelpetin, *Yaygın İslâm Anlayışı: Klasik Dönem Osmanlı Geleneği* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 11-12.

HATİCE KELPETİN

İMÂDÜDDEVLE

(عمادالدوله)

Ebü'l-Hasen Ali

b. Büveyh b. Fennâhusrev ed-Deylemî
(ö. 338/949)

Büveyhîler hânedanının kurucusu
ve bu hânedanın Cibâl,
Fars, Hûzistan kolu hükümdarı
(932-949).

281'de (894) doğdu. Deylemli fakir bir balıkçı olan Ebû Şücâ Büveyh'in oğludur. Genç yaşta, Taberistan ve Deylem'de hüküm süren Zeydî İmam Hasan el-Utrûş'un (914-917) hizmetine girdi. Onun ölümüyle halefleri arasında çıkan ve Taberistan'da Zeydî Devleti'nin çöküşüyle (316/928) sonuçlanan iç savaştan yararlanarak Taberistan ve İran'da hâkimiyet kurmak için mücadele eden Deylemli Mâkân b. Kâkî'nin saflarına katıldı. Mâkân'ın bu mücadeleyi kaybetmesi (316/928) üzerine Ziyâîler hânedanının kurucusu Gilşinli Merdâvic b. Ziyâr'ın hizmetine girdi. Taberistan ve Cürcân ile Cibâl bölgesinin büyük bir kısmına hâkim olan Merdâvic tarafından Hemedan ile İsfahan arasında önemli bir ulaşım merkezi konumundaki Kerec ve Mâhulbasra valiliğine tayin edilen Ali, kısa bir süre içinde şehirdeki askerlere ve sivil yöneticilere kendisini sevdiren kabul ettirdi. Hürremîler'in elindeki bazı kaleleri fethederek ele geçirdiği hazinelerle Cibâl'deki hâkimiyetini iyice sağlamlaştırdı ve böylece Büveyhîler'in temelini attı (320/932). Kerec'de olup bitenlerden endişeye kapılan Merdâvic'in kendisini ele geçirmek için girişimlerde bulunmaya başladığını görünce 300 askerle birlikte şehri terkedip İsfahan'a yöneldi. Abbâsîler'in İsfahan Valisi Ebû'l-Feth Muzaffer b. Yâkût'u yenerek şehri ele geçirdi (321/933). 700 askerle 10.000 kişi olduğu söylenen bir orduyu yenmesi Ali'ye büyük şöret kazandırdı. Durumdan rahatsız olan Merdâvic kardeşi Veşmgîr kumandasındaki bir orduyu İsfahan üzerine gönderdi. Ali bunun üzerine İsfahan'dan ayrılıp Errecân'a yöneldi. Abbâsî Valisi Yâkût onunla savaşmadan bölgeyi terketti. Ali'nin Errecân'a gelişi sebebi bölgenin zengin vâridâtı idi. Burada bulunduğu sırada, Şiraz ile Errecân arasındaki Nûbende-cân'ın Abbâsîler'e muhalif olan hâkimi Ebû Tâlib b. Zeyd'den, yüklediği ağır vergiler sebebiyle halk tarafından sevilmeyen Abbâsî Valisi Yâkût'un idaresindeki Fars bölgesinin ele geçirilmesi için şartların çok elverişli olduğuna dair mektuplar aldı. Bu mektuplara güvenerek Fars'a hâ-

kim olmayı ciddi şekilde düşünmeye başladı. Ancak yeterli askeri bulunmaması doğrudan Fars'a yürümesine engel teşkil etmekteydi. Ebû Tâlib'in ısrarlı davetleri karşısında Errecân'dan ayrılarak Nûbende-cân'a gelen Ali (Rebîulâhîr 321 / Nisan 933), burada Merdâvic ile Yâkût'un kendisine karşı ittifak ettiklerini haber aldı. Bunun üzerine Sâmanîler'e bağlı olarak Kirman'ı yöneten eski efendisi Mâkân b. Kâkî'ye katılmak üzere Nûbende-cân'dan ayrıldı. Kirman'a giderken Fars Valisi Yâkût tarafından yolu kesildi. Çok az bir kuvvetle Yâkût'un 17000 kişilik ordusunu yenilgiye uğratan Ali süratle ilerleyerek Fars'ın merkezi Şiraz'a girdi (Cemâziyevvel 322 / Mayıs 934). Büveyhî hânedanının Fars ve Hûzistan kolu da böylece kurulmuş oldu.

Ali'nin Fars'a yerleşmesini istemeyen Merdâvic bir ordu göndererek Hûzistan'ı ele geçirdi ve böylece onun Irak'la ilişkisini keserek batıya ilerlemesini engellemiş oldu. Ali de Merdâvic'i metbû tanımak ve vergi vermek mecburiyetinde kaldı; kardeşi Hasan'ı da Merdâvic'in sarayına rehlin olarak verdi (323/935). Ancak Merdâvic'in, ordusundaki bir grup Türk askeri tarafından düzenlenen bir suikast sonucu öldürülmesi Ali'yi rahatlattı. Merdâvic'e bağlı Türk askerlerinin çoğu Ali'nin ordusuna katıldı. Bu durum, Büveyhî hâkimiyetinin Ziyâîler'in topraklarına doğru genişlemesine sebep oldu. Ali'nin kardeşi Hasan, Merdâvic'in halefi Veşmgîr'in elinden İsfahan'ı alarak Ziyârî topraklarına girdi (323/935). Ali daha sonra, Fars'ı doğu yönünden emniyete almak için en küçük kardeşi Ahmed'i Kirman'a gönderdi (324/936). Ahmed başlangıçta bazı önemli başarılar sağladı; fakat bölgenin mahallî unsurlarının sert bir mukavemetiyle karşılaşınca geri çekilmek zorunda kaldı.

Büveyhîler için en önemli gelişme batıda gerçekleşti. Ali Abbâsîler'in içinde bulunduğu problemlerden yararlanarak Ahmed'i bu defa Hûzistan'a gönderdi. Ahmed 326'da (938) bölgenin merkezi Ahvaz'ı ele geçirdi. Ali'nin diğer kardeşi Hasan 331 (942-43) yılında Rey'i zaptetti, böylece Hasan'ın yönetiminde Büveyhîler'in Rey ve Cibâl kolu teşekkül etmiş oldu. 334'te (945-46) hilâfet merkezi Bağdat'a giren Ahmed de Büveyhîler'in Irak-Hûzistan kolunu kurdu. Büveyhîler'in kontrolüne giren Abbâsî Halifesi Müstekfî-Billâh Ali'ye İmâdûddeve, Ahmed'e Muizzûddeve, Hasan'a Rûknûddeve lakabını verdi.

İmâdûddeve Ali, çocuğu olmadığı için kardeşi Rûknûddeve Hasan'ın oğlu Fen-